

7. CSODÁK, MILLENARIZMUS. A SZÉKELYFÖLDI FALUSI TÁRSADALOM REAGÁLÁSAI

1949 májusa, júniusa, júliusa, augusztusa a Székelyföldön az ideiglenes tanácsok beiktatásának, a népi ülnökök választásának, az első kollektív gazdaság megalakulásának, az MNSz és a szövetkezetek újjászervezésének nevezett kizárásoknak, tisztogatásoknak, az adókivetésnek és a beszolgáltatási rendeletek megjelenése nyomán az első szérűn való cséplésnek, a kultúrforradalomnak, a katolikus egyház elleni hadjáratnak, az osztályharc éleződésének időszaka.

De ugyanebben az időszakban bukkanhatunk a sajtóban olyan híradásokra, amelyek a közösségeket foglalkoztató, a közösségekben terjedő csodákról, világvége-várásról szólnak. Sem ezelőtt az időszak előtt, sem ezután ezekről nem esik szó – ami természetesen nem az jelenti, hogy kisebb mértékben előtte is, utána is nem történhetnek meg ilyen események. De hogy van ezeknek egy sűrűsödése, és az erre az időpontra esik, azt saját kutatásaim is alátámasztják. (A jelenségekről feltehetőleg bő dokumentáció található a belügyi levéltárakban, ezek azonban még hosszú ideig nem kutathatók.)

Korabeli, falvakban keletkezett írásos adatok vagy megsemmisültek, vagy ezutáni feltárássra várnak. Egy szerencsés kivétel az alábbi, 1949 június közepén kelt naplórészlet:

„Feljegyzés a nép létyiről 1949. VI. 20. Mára a nép elégedetlen és bizonytalan életben él mert a tulajdonjog megszüntetése előtt és amiatt semmi alapra nem munkálkodik, csak vár hogy vajon mi is fog történni, a jövőmondokba biznak és az üvegablakon játco

szin látszik és azt képzei a nép, hogy jézusnak a képit ábrázolja, mivel hogy ez a kormány tilcsa a valást és abba jár hogy a valások megszünnyenek. Ezekután még kevés a népnek az élelmiszert mert a buzat elveték vot olcson egy mázsa 1000 lei, nincs pénzlehetőség semi és nem hoznak sehonan gabonát, tehát le akarják építeni a népet, hogy a kolhoz könyeben megvalosuljon.”¹

7.1. A mozgalom rekonstruált képe

Egy másik szerencsés kivétel: Péter Bálint naplójának a falujában és környékén 1949-ben történt eseményekre vonatkozó részlete. Péter Bálint szegény földműves, ekkor már szakszervezeti aktivista, majd szövetkezet-vezető, nyugdíjazásáig építőipari szakmunkás.

Naplójában három oldalon foglalkozik a történetekkel. Felesége szerint a feljegyzés mintegy évtizeddel az esemény után történt. Itt közlöm a teljes, eredeti helyesírást megőrző szöveget.

„1949 nyarán A. elkezdett prédikálni, valást és előítéleteket hirdetni. Ezen munkáját a Párt összefüggésbe hozta Marton Áron Rom Kat püspök 1949be Méréfalván járt látogatásával. pl. dátum szerint leszögezte, hogy mikor fog a közeli időben az égen megfog jeleni az úrjézus a kezében egy fényes keresztel. akkor 3 napig teljes sötétség lesz az egész földön kimondotan csak a szentelt gyertya fog világítani Erefel a nép az összes boltokból fel vásárolta és megszenteltete a templomba. A dolog annyira fajult volt hogy már a papok is bekezttek volt kapcsolodni ebe a historiába, már naponta, délelőt és este miséket tartotak ami sokszor éjfélig is eltartot a templom tömve volt hívókkal és a pap méltatta az istenek a kiválasztotját, mert anak nevezte A.-t. 1949 VIII 10 ére nagy ösze jövetelt hirdetet A. Rengő kő tetejére, a karéba ahol ő fog beszélni az ur istenel és parancsokat fog kapni az eltévet megromlot népek megtérítésére, ahová még Brassobol, csíkból és Marosvásárheljről is eljötek szép számal. Megjegyzem egész nap és egész éjel eset az eső, kőlik, Rakotya felé a nagy esőbe ugy ment ki a nép mint Pünkösdkor csíksomojora. Ekor felálot egy

nagy lapos kőre és imádkozot és azt monta hogy még várni kel 15 percet amíg eljön az ur isten, és 15 percre elajult és lefeküt a nép várta hogy mi lesz de ekor már éjel volt eset az eső. És elis jöt egy ora mulva de nem az ur isten hanem a párt aktivisták, csendőrök, a szekuritáté és az erdészek nagy számba, a tömeget szétverték és A.-t beviték Zetelakára mert ő oda kívánczot a templomba és a nép erőszakot tet és nem engete hogy A.-t elvigyék. A zetelaki tenplombol regelfelé alig hogy eltudták lopni a hivatalos személyek és elhozták Máréfalvára a nagy felekezeti iskolába ahol 10 perc alatt a terem megtelt népel. Ezalatt hoztak orvosokat és azok beszédeket tartotak, meg magyarázták a népnek hogy A. egy kicsit meg van zavarodva. eztet ő jedcségből kapta és kikel gyógyicsák eből, most elviszük és kigyógyítjuk, legyenek nyugton és ne lázongjanak. A nép imel álmal bele egyezet, még azt is kiabálták hogy azért akarják elvini hogy megverjék „Ne engedjétek hogy elvigyék” Az én feleségem is ott volt kint rengőkő tetején egész éjen verte az eső mert hiszékeny volt mert nagyon kíváncsi volt nekem csak egy év mulva merete megmondani. Én akkor bent dolgoztam a M. G. Bér munkások Szakszervezeténél. Ezen idő alatt amíg A. üzte ezt a bolondságot, Olosz Anti Márka vezetésével megindultak a levelek özöne szerte a megyébe, és írták bene azt a prédikiálást amit A.-tol halotak, és oda írták hogy ha kézhez vete a levelet ugyan ezet a szöveget írjon valakinek 7 drb levelet és ha nem ír 8 napon belül megfog halni. És ezt írogaták a hiszékenyek és továbbították hol kézből hol postán. Megcsinálták azt a figurát a papok is hogy bebizonyítsák menyire igaz van A.-nak bekenték az ablakszemeket petróleumos rongyal és ha a nap rá sütöt csakugyan ember arcokat ábrázolt és akkor ráfogták hogy Jézus és Mária. Közbe A.-t elviték és 3 hónap mulva vissza engeték, atól a perctől kezdve töbet nem prédikált. Havalaki kérdezte, hogy micsináltak vele az feleli, magának nincsen dolga amivel foglalkozon. Oda haza tartozkodik, mezőre nem megy szoba nem ál olyan egyénel aki a multjáról kezd beszélni”

Ez a híradás egy falubeli perspektívájából szól arról, hogy 1949 tavaszán-nyarán millenarista, világvége váró mozgalom bontakozott ki a Székelyföldön. A következőkben a mozgalomnak terep kutatások alapján, a szentasszonnyal és a résztvevőkkel folytatott

beszélgetések nyomán rekonstruált, valószínű lefolyását ismertetem.

A helyi közösség tagjai, akárcsak Péter Bálint, nem beszélnek mozgalomról. Az eseményt leggyakrabban a szentasszony hirdetései megnevezéssel illetik; van, amikor a szentasszony próféciáit, prófétálását említik, vagy azt, hogy a szentasszonynak jelenései, megjelenései voltak. A főszereplő is hirdetésnek nevezi az egyszeri esemény-elemeket. A megtörténtekeket a szakirodalomra támaszkodva egyértelműen mozgalomnak tekintem.²

1949. február elején Máréfalván elterjedt a hír: egy asszony a házánál mond, hirdet, prédikál: a világ, az emberek jövődől sorsáról beszél az egybegyűltekeknek. Ugyanis az illető asszony kegyelmet kapott: ahogy ő ma mondja: „február hatodikán... a Szűzanya lejött, s aszmonta, hogy mától kezdve harminc nap minden nap hirdeted az Isten ígését...” A hirdetés helyszín előbb a ház nagyobbik szobája, majd amikor annyian gyűltekek össze, hogy nem fértek a házban, a tornác és az udvar. Hetek múltán már kialakult azoknak a köre, akik naponta megjelentek, várták a prédikációt; akik hírt vittek a faluba, a szomszéd falvakba arról, hogy az Isten egy követet, szószólót küldött. Ezek a szomszédos küküllőkeményfalvi baptista csoport tagjaiból, valamint a szentasszony vér szerinti rokonai, a nemzetség tagjai közül kerültek ki. Megindult más falvakból is az emberek áradata: kicsinek bizonyult az udvar is, annyian gyűltekek össze egy-egy alkalomkor. A hirdetésen résztvevők számára a hely, a gyülekezet alkalma a túlvilági hatalom megnyilatkozásának, a túlvilági hatalommal való találkozásnak a helye, alkalma lett. Az asszony férje előbb tiltakozott az ellen, hogy a házához gyűljenek a felesége prédikációját hallgatni. De annyian jöttek, hogy tehetetlen volt a házba hozott, kíváncsi, várakozó tömeggel szemben. Felesége első pillanattól azt állította, hogy ő nem tehet az egészről, ő csak egy eszköz: ő nem tud arról, hogy ebben az állapotban mit tesz, mit mond. Amikor jön a kegyelem, akkor egy másik valóságba kerül. Ahogy mai beszélgetésekkor is megfogalmazza: „én úgy beszélök, hogy az most

nincsen, én úgy beszélök rendesen”. Evilági, profán, jólismert – és túlvilági, szent valóság között közlekedik az asszony. Mindazokban az állapotokban, amikor egyszerű parasztasszonyként viselkedik – aznap is, amikor „kegyelme van”, az állatokat gondozza, a házat kisépri, rendben tartja – értelmetlen és hiábavaló tőle azt kérdezni, hogy miért, hogyan jut el a kegyelem állapotába. Azt, hogy „kegyelme lesz”, azaz megadott napon, megadott időpontban hirdetni fog, onnan tudja, hogy az Isten, Szűz Mária vagy egy angyal előre jelenti neki ennek bekövetkeztét. A kegyelem: földöntúli adomány: „Az Isten adta, amit mondtam. Maguk lehet, hallották, én nem tudom, mit mondtam...”; „Mikor jön az az ének, aki hallja, az tudja, hogy mit mondtam, de én nem tudom, me én se olvasni, se írni nem tudok, de akkor a kőtábláról jól tudom olvasni le. Érti, ugye. Akkor a kőtábláról én le tudom olvasni.”.

Ezalatt az első hónap alatt az asszony kialakított, begyakorolt egy viselkedésformát. Az extatikus technika tapasztalható valósága szociális jelentéssel telítődött: az asszony kialakította magának az Isten igéjét hirdető, csodákat tevő próféta szerepét. Előre meghatározott időpontokban az asszony megváltozott tudatállapotba³ került, az összegyűlt embereknek énekelt, hirdetett. A helyszínre özönlő emberek, meg egyre többen a környékről, akik az eseményről értesültek, csodaként⁴ kezelték az esemény egyes elemeit: például azt, hogy írástudatlan asszony prédikál nekik; azt, hogy előre megadott, pontos órában érkezik a kegyelem; azt, hogy a prédikáló asszony lelke időnként mintha elszállna vagy visszatérne, szemét lehunyja, a teste, kezei kereszt alakjában megmerevedik, ilyenkor a legerősebb ember se tudja behajlítani a kezét; meg azt a számtalan kijelentést, látomást, jóslást, amelyet tesz, amelyről egyre többen beszélnek, és amelyek – az utólagos feldolgozás során legalábbis – mind igaznak bizonyulnak; egyszóval azt, hogy Isten küldötte eljött közéjük.

Két-három hónap alatt az esemény, a prófétáló asszony a faluban és a környéken mindenki által ismertté vált. Máréfalva határában, a Telekság nevű patak völgyében van az a kisebb

kőszikla, melyet a helyiek Rengőkőnek neveznek. Ez lesz a hirdetések helyszíne: az újabb alkalmakra már ezret meghaladó számú ember gyűlik össze. A Rengőkőnél tartott hirdetés után a hatóságok közbeavatkoztak. A hatósági emberek orvosok kíséretében jelentek meg, akik megvizsgálták az asszonyt, és beutalták a marosvásárhelyi kórház idegosztályára. Az asszony hívei ellenállásra készültek, feszült helyzet alakult ki, amit az asszony oldott fel. Saját elmesélése szerint: „Amikor jött a hirdetés, utána hazajöttünk, s a Szigurancia kézrevett, hogy vigyenek az elmekórházba. Akkor itt a falu, hogy ne vigyenek el, úgy ki vótak állva, mintha most is látnám, ásóval, kapával, fejszével, innet a faluból ki nem engednek. S akkor én szépen kimentem az útra, s aszmontam: tisztelt nép! Nagyon örvendek, hogy így szeretnek s így felpártolnak. De engeggyék meg, hogy mennek el a pap termibe, s híjjanak össze maguk egy gyűlést, hogy a néppel értessék meg, hogy én akarok menni kezelésre! S akkor le, s fel a pódiumra, s akkor a nép szépen összegyűlt, s akkor azt mondtam: tisztelt falumbeliek, engeggyék meg, hogy elvigyenek Vásárhelyre kezelésre, s megígérem, hogy tíz nap múlva jelentkezem. Ne sírjanak, ne féltsenek.”

Mindezt úgy cselekedte, hogy tudatában volt annak, mi vár rá: „S akkor elvittek, itt ültettek kocsiba, s vittek Vásárhelyre. S ott bétettek a dühöngők közé, há oda kell tenni az ilyent, há nem?”

Tíz nap múlva az asszony megszökött a marosvásárhelyi kórházból. Hazafele menet az útba eső falvakban is hirdetett; azokban a Székelyudvarhely melletti falvakban, ahol voltak már olyan emberek, akik részt vettek az előző hirdetésein, tömegesen csatlakoztak hozzá, és hazáig kísérik. Hazaérkezve előbb különböző házaknál bújik meg. Hívei el vannak szánva rá, hogy megvédik. A hatóságok egyre nagyobb figyelmet fordítottak az eseményre: egyre inkább az a vélemény alakult ki, hogy nem egy személyről, annak beteges képzelgéseiről, hanem tömeges jelenségről, vallásos mozgalomról, rendszerellenes megmozdulásról van szó.⁵ Ugyanakkor a hívek számára is fontos volt a prófétai szavak hatásának, a

szerveződő mozgalom erejének a megtapasztalása. Hírek keltek szárnyra a hirdetésekről, a szentasszonyról, a csodákról, a jóslatokról, a mindenünnen Máréfalvára gyülekező, a beteljesülést, vagyis a közelgő megváltást váró emberekről. Mindenki hallhatott róla, ez az hír foglalkoztatta a vidék népességét, ez a hír befolyásolta a közös, az eseménysorba illeszkedő reakciókat. Bár sosem lehet pontosan tudni, hol van, a hozzá hű emberek keresték, szájról-szájra adták a híreket, hogy kik, hol találkoztak vele; a közelebbi hívei, vagy a kíváncsiak látogatták; ezeknek jósolt, hirdetett.

A negyven nap leteltével az asszony újra Rengőkőnél prédikált, valószínűleg többször is. Ezekre a hirdetésekre távoli helyekről is tömegesen érkeznek. Az utolsó hirdetésre 1949 augusztusának közepén került sor. Minden eddiginél nagyobb tömeg gyülekezett köréje, várván a meghirdetett nagy változást. Az államhatalom is mozgósította erőit: a terepet jól ismerő erdészek vezetésével belügyi csapatok érkeztek, a tömeget megfutamították, kisebb csoportokat elfogtak, egy napig bezárva tartottak, aztán minden további következmény nélkül elengedték őket. Ezzel véget is ért a tulajdonképpeni mozgalom. Bebörtönzöttekről, sebesültekről, halottakról nem tudnak az adatközlők; egy idős asszonyról mesélik, hogy az ott szerzett „ijedtség” miatt kevéssel azután meghalt.

Az asszonyt elfogták, őrizetbe vették, a szebeni ideggyógyászat-ra, majd Brassóba börtönbe szállították, vallatták. Végül, másfél év után, 1951-ben hazaengedték.

7.2. Az események a sajtó-nyilvánosságban

A sajtó, mint forrás, nagy óvatossággal kezelendő, mert megbízhatatlan és részrehajló forrás. Arra azonban mindenképpen alkalmas, hogy a megjelentekre támaszkodva vázolni lehessen azt a folyamatot, ahogy a kampány kibontakozik: ahogy a téma megjelenik, ahogy megjelenítik, ahogy adagolják. Érdeemes azonban, a bemutatottak után, ezt is felvázolni.

A kampány-nyitó cikk 1949. június 5-én jelenik meg a *Scânteia*-ban. Szerzője Nestor Ignat egyetemi tanár, aki a továbbiakban többször is foglalkozik ezzel a témával, a címe: *A babonákról, „reszketősökről” és csodatevő üvegekről*. Miután hosszan értekezik a babonákról, leszögezi: a csodatétel mindig valakik hasznára van, mindig akadnak, akiknek érdekük, hogy csodák történjenek. Jelen esetben ezek a reakciók, akik „igyekeznek a múltból örökölt elmaradottságunkat arra felhasználni, hogy behálózzák azokat, akik még nem tudtak megszabadulni az évszázados terhes örökségtől. Ezeket szeretnék ők ma csodákkal, látomásokkal és egyéb badarságokkal ijesztetni.”⁶ A Krassó megyei Berzovia községben az úgynevezett „reszketős” szekta tagjai láttak csodát – mindaddig, amíg valaki le nem leplezte, hogy a ház hátánál egy ember a téglákat kiszedi, bedugja a fejét, beszélget, és úgy hozza létre a csodát. Ploiești-en és környékén az a hír kezdett elterjedni, hogy az ablakokon szentek jelennek meg. Csodatevő üvegeket kezdtek árulni, amelyekben látni lehetett a szenteket. Buzăuban, Mizilben is megjelentek a csodák. Végül leleplezték a csalókat, és kiderült: „a csodalátó üvegeket petróleummal kenik be, ami nappalra megszárad, és sárgás réteggel vonja be az üveget. Ezen keresztül többszínű foltokat lehet látni.”⁷ Következik a konklúzió és a feladat meghatározása: „A külföldi ellenségek zsoldjában álló népelleneségek, kihasználva a múltból öröklött babonákat, így akarják megtevesztetni a dolgozókat, gátolni őket munkájukban, elhitetni velük minden badarságokat, hogy meginogjon önmagukba vetett bizalmuk, és végül is kilopják a zsebükből a munkával szerzett pénzt. A felvilágosult emberek, a párttagok kötelessége könyörtelenül leleplezni az imperializmus, a hazai reakció minden hamis ügynökét, akik a jámborság álarcában „prófétának” állítják be magukat.”⁸ A cikket, akárcsak más, a *Scânteia*-ban megjelent írást teljes egészében vagy részleteiben átveszik a magyar lapok is (*Romániai Magyar Szó, Igazság, Népujság, Falvak Népe*). A *Scânteia* következő vonatkozó cikke június 8-án jelenik meg: *A tudomány és a természet törvényeinek tanulmányozása ledönti a babonákat*. Június 10-én egy

pamflet jelenik meg a babonák és a csodákban hívó emberek ellen: *A Filică kocsmájának söntésében megesett csoda; ez egy enyedi csoda-történetet gúnyol ki.*

Június 12-én jelenik meg az első magyar nyelvű, a Scânteiaból átvett cikk a *Romániai Magyar Szóban*, mégpedig I. Szergejev írása: *A babonák az emberi tudatlanságból származnak.*

13-án a *Scânteiabán* Victor Bârlădeanu ír a következő címmel: *A tudomány szétzúzza az aszályról és az esőről szóló babonákat.* 15-én újra a *Romániai Magyar Szón* van a sor, ezúttal a Székelyföldre kiküldött tudósító tollából konkrétumokat tartalmazó leleplező cikket közöl: *Sötét babonákat terjeszt a székelyföldi reakció. Szent Antal láncának cédulái a gyimesi úrvonalakon. Ion Rahău tarhavasi földműves a maglaviti szélhámos nyomdokain.* Kiderül: A Gyimes völgyében is egyre jobban kiéleződik az osztályharc, a zsirosparasztok működésbe helyezik „Szent Antal láncának” üzemét, s egyre-másra készülnek a cédulák, amelyekre legutóbb a következő szöveget írták fel: „Szent Antal és Szűz Mária arra kért téged, hogy ne harcolj felebarátod ellen, mert nagy károd lesz. Viszont ha 25 darab ilyent nem írsz és el nem helyezed, hogy mások megkapják, halál lesz a házában.” Szomorú valóság, hogy az évszázados butítás következtében, még mindig akadnak Gyimesközéplokon is olyanok, akik megrettennek az agyafűrt és átlátszó fenyegetésektől. Tarhavason él Ion Rahău, egy ügyefogyott, tudatlan ember, aki időnként látja az Isten szemét a fák között, amint hunyorogva néz le a világra. „A hegyekben olykor találkat is szoktak adni egymásnak s olykor beszélgetnek. Legutóbb éppen a székelyföldi kultúrversenyek előkészítésének időszakában folyt le ilyen „beszélgetése”, amelyet persze tébolyult képzeletre valló színekkel festettek le Márton Áron gyimesvölgyi cinkosai, akiknek roppantul kedvezett, hogy ezzel az újabb babonával esetleg elterelhetik a hiszékenyek figyelmét a kultúrversenyekről.” Június 16-án újabb cikk a *Scânteiabán*: újabb gúnyirat a csodákról, a katolikus papokról, a címe: *Egy csodákkal kereskedő engros-ista jegyzeteiből.*

Június 17-én jelenik meg a *Népújság*ban az ehhez a témakörhöz tartozó cikk, a *Scânteia*ban 13-án megjelent írás fordítása.

Június 20-án a Székelyföldön is megérett az idő arra, hogy a *Népújság* vezércikkének ezt a címet adja Kovács György: *Babonák börtönében*. A címdalra előcím: „A Román Munkáspárt vezetésével előre egy boldog életért és virágzó kultúráért!”. A cikk megállapítja: „A tudatlanság, az ismeretlentől való félelem nap-nap után termi különösen egyes falusi emberek lelkében a babonákat...”, megállapítja, kinek érdeke a babonák terjesztése, majd felvázolja a harcban szembenálló erőket: „Egyik oldalon állnak a munkásosztály, a haladó értelmiség és a dolgozó parasztság legjobb fiai, akik nemcsak közvetlenül fáradoznak az imperialisták által fenyegetett béke megvédésén (..) hanem legutóbb, a székely megyékben rendezett kultúrversenyek alkalmával, fáradságot és más gátló tényezőt legyőző lelkesedéssel buzgólkodnak és tevékenykednek a nép, a széles dolgozó rétegek kulturális téren való előbbreviteléért. A másik oldalon állnak azok, akik népköztársaságunk érdekeivel ellentétes célokat szolgálnak, akiknek tevékenységét nem a nép iránti szeretet, hanem a külföldi, angolszász körökből származó útmutatás sarkalja – igen gyakran az amerikai trösztök urainak csatlósává szegődött Vatikán, illetve Márton Áron püspök közvetítésével...” Kovács György a sorra leleplezett papok eseteit sorolja, majd megfogalmazza a feladatot: „A népet szerető és a nép ügyét szolgáló minden becsületes embernek kötelessége a babonák, a tudománytalanság ellen felvenni a harcot, azoknak az elemeknek a felvilágosítása által, akik ma még (...) babonában, lelki sötétségben, elmaradottságban élnek és felülnek a fenevadakkal, világvégével, elkárhozással s hasonló fenyegetőzésekkel való ijesztegetésnek.”

Néhány nappal később Haranghy László egyetemi tanár cikke megállapította, hogy aki a tudományos ismeretek ellenére „még ma is véresőről és hasonló csodálatos eseményekről beszél, az vagy rendkívül műveletlen, vagy célzatosan akar nyugtalanságot kelteni. Pedig napjainkban ismét halljuk a „veres víz” meséjét, sőt a

csodalátók még modernizálódtak is, mert a vízvezetékéből is vért látnak folyni.”⁹ Holott a tudomány kiderítette, hogy „Vannak olyan baktériumok, tehát legegyszerűbb s csak több száz szoros nagyítás alatt látható növényi lények, amelyek festék anyagot termelnek. Ilyen a vörös estéket termelő ún. „csodálatos baktérium” (bacterium prodigiosum). Ez keményítő tartalmú anyagon, s így a nedves kenyéren s ostyán késő nyáron és ősszel rohamosan szaporodik és élénk piros, a vérhez hasonló bevonatot okoz, s így annak látszatát kelti, hogy a kenyér egyik napról a másikra véres lett. A vörös festéket termelő baktériumok halmozódnak fel az izzadó ember verejtékében, s kész a „vérizzadás” meséje.”¹⁰

A cikk megjelenésével egy napon, azaz június 24-én, a kibontakozó eseményekre válaszként alakult meg Bukarestben, a Nagy Nemzetgyűlés Elnöki Tanácsának törvényrendelete nyomán, a *Tudomány és Kultúra Terjesztését Szolgáló Társaság*. A cél a tudománynak a nagytömegek körében való terjesztése, valamint a népbutítás, miszticizmus, babona elleni harc. A vezetőségben ott van, többek között, Geo Bogza író, Dumitriu C. dr. ARLUS-főtítkár, Márza Vasile dr. egyetemi tanár, egészségügyi miniszter, Maurer I. Gh. jogász, Ripan Raluca egyetemi tanár, Roller Mihail egyetemi tanár, akadémikus, Săvulescu Traian egyetemi tanár, az Akadémia elnöke, Stancu Zaharia, az Írószövetség elnöke. A társaság lesz az irányító szerve lesz annak a nagy megmozdulásnak, amelynek célja a „reakció szolgálatában álló obskurantizmus” felszámolása.

A *Szabadság* 1949. június 25-i számában közlik az első hírt a máréfalvi szentasszonyról, a cikk címe: *Világosság derül a máréfalvi P. esetére*. Azért került erre ekkor a cikk megjelentetésére, mert ahogy olvasható „A napokban nagy izgalmat váltott ki Pál Lajosné elmebeteg máréfalvi asszony viselkedése, aki nagy tömeg előtt összefüggőnek látszó, vallásos jellegű beszédet mondott. Az asszony viselkedéséről, „csodálatos” beszédéről bizonyos szuttogni szerető körök már előbb is terjesztettek híreket.” Az asszonyt a lakásán meglátogató újságíró kideríti: Pál Lajosné „eskóros”,

epilepsziás rohamai voltak, önkívületben volt, a családnak nem volt eddig pénze a kórházi kezelésre, de meg szeretne gyógyulni.

A *Romániai Magyar Szó*ban ugyancsak 25-én jelenik meg egy nagy cikk a következő részletező címmel: *Képtelen babonákkal, vásári „csodatételek” hírének terjesztésével szeretné megtartani népellenes befolyását a székelyföldi reakció. A madéfalvi görögkeleti pap és egy munkásáruló „látomásai” a piszkos ablaküvegen. Farkasokat sajt-adományokért szelídítő és tojások százáért „esőt csináló” lelkészek. „Csebrező” rózsafüzéres kulákasszonyok népbolondító üzelmei Szárhegyen.* A Székelyföldre kiküldött tudósító megállapítja: „A Székelyföldön megindult felvilágosodás és nagyszabású művelődés megakadályozására, annak meggátlására, illetve ellensúlyozására a zsirosparasztok és az érdekeiket szolgáló egyházi reakció a régi és új babonák terjesztésének valóságos offenzíváját indította meg...”¹¹ Végre pontos adatokra bukkanunk: „1949 június 9-én délelőtt a csíkmegyei madéfalva Popescu Nicolae görögkeleti lelkésze is felfedezte a lakásától néhány méterre levő Glodeanu Ioan vasúti munkás lakásának ablaküvegén a csíksomlyói Mária szobrát és egyéb szent dolgokat... Odaállt az ablaküveg elé és önmagára a keresztek sorozatát vetve, a kulákszármazású és a bacăui vasutasok által önmaguk sorából munkásellenes magatartása miatt kiüldözött Glodeanuval együtt híresztelni kezdte, hogy a mocskos ablaküvegen milyen „csodák” láthatók...”¹² Vizsgálat indult ellenük.

Június 26, vasárnap, a *Romániai Magyar Szó* vezércikkében *Kuruzslás és babona a reakciós osztályellenség népellenes fegyvere* címmel először olvashatunk a kampány során arról, mi lett a sorsa a babonának a Szovjetunióban: „már teljesen megszűntek ezek a gyerekes hiedelmek és a kultúrának a falvakba való benyomulásával a varázslatok és babonák semmivé foszlottak szét (...) A traktorok dübörgésére eszeveszetten menekülnek a „prikulicsok”, az orvosi segítség kiszorította a varázsital kotyvasztóit, a kolhozemberek az időjárás-kutató intézetek emberének és nem a rejtett „jeleknek” hisznek. Falusi összejöveteleken többé nem a kísértet-

járásról beszélnek, hanem a tudományos földművelés kérdéseiről, a kolhoz-fejlesztés problémáiról.”¹³ Újra csak feladat-meghatározás, ahogy az egy vezércikkhez illik: „Kitartó politikai felvilágosító munkával, a kuláki cselvetés leleplezésével, a kultúra terjesztésével kell harcolni a népbutítás ellen. Ebben a harcban a falusi kultúrotthonokra nagy szerep vár.”¹⁴

Ugyanezen a napon a *Népújságban*: *Elbocsátott vasgárdista őrmester, kulákifjú botor „csodalátások” hírével próbálják megteveszteni az udvarhelyi Vargyas dolgozó népét. Átlátszó mesék terjesztésével kísérletezik a osztályellenség. Az öntudatos dolgozók leleplezik a csalókat.* Végre kiderül, hogy Haranghy professzor miért is értekezett a véresőről: előbb Felsőrákoson, majd Vargyason bugyogott vér a földből. Vargyason előbb Soós András háza előtt támadt csődület, mert szent alakokat fedeztek fel az ablakokon, majd „június 13-án újabb „csoda” híre csődített össze a falu felvilágosulatlan részét: idős Ilkei János (türkősi) gazda udvarán híresztelték, hogy a ház alól „felbugyogott Jézus szent vére”. A vallásos buzgóságban élő Ilkei család remegve szemlélte a „tüneményt” és még buzgóbban imádkozott és – adta a hírt a szomszédoknak is. Így terjedt utcáról utcára, faluról falura a hír, amelyet csak egyes tudatlanságban élők hittek el s zavarosban halászni szerető emberek terjesztettek.”¹⁵

Július 2-án a *Scânteia*ban megjelent a témával foglalkozó utolsó cikk: *Terjesszük a tudomány fényét a dolgozó parasztok között. Hogyan szervezték meg és hogyan zajlott le egy kultúrotthonban a babonáról való beszélgetés a dolgozó paraszttal.* Természetesen, a dolgozó parasztok harcos állást foglalnak, és ezzel a párt központi, román nyelvű orgánuma lezártak tekintette az ügyet.

Az RMP kolozsvári magyar napilapja, az *Igazság* is újságírókat küldött a Székelyföldre: az író Balla Károlyt. Ő párhuzamosan tudósított a kultúrversenyekről és a csodákról. Az *Igazság* július 13-i számában foglalta össze tapasztalatait.

„Udvarhelyen az elmúlt hetekben egyik hetivásár napján csoportok gyülekeztek itt-ott: „szenteket” láttak az ablakokban meg-

jelenni. Kisebb embercsoportosulást láthattak Schuller Viktor Sztálin-téri lakása előtt... Az egyik „szentlátó” éppen azt magyarázta, hogy a „szent ablakot” már el akarták vinni, de sem leszerelni, sem kitörni nem tudták (...) Kellemetlen meglepetésben volt részük azoknak a hiszékenyeknek, akik az elmúlt napokban Vargyasra „kirándultak” vért látni. Úton-útfélen azt a hírt terjesztették el, hogy Vargyason egy bizonyos helyen vér bugyog a föld alól. Hogy ez a vér tulajdonképpen mit jelent, miért pont Vargyason bugyog fel, s miért pontosan 1949 június havában, ezt nyilván csak azok „tudják”, akik az ostoba hírt útnak engedték... Az egyik „szenthír” terjesztő: P. udvarhelyi lakos, aki az elmúlt hetekben a hetivásárra begyűlt falusiak előtt „szentbeszédet” mondott. (...) a dolgozó nép ellenségei, akik a dolgozó nép értelmét a barom értelmével hasonlítják össze, utóbban azt terjesztették el, hogy június 2-án Máriafalván (sic!) hallhatják a Marosvásárhelyen betegen fekvő P. hangját (...) de csak azok, akik az említett napon a megjelölt helyen gyertyát gyűjtanak s buzgón imádkoznak. Nosza lett is forgalom a gyertyaárusító üzletekben.”

Július 21-én jelenik meg Ágoston Gyárfás levelező cikke a *Népújságban*, címe: *Csiki „csodalátók” csődje*. Eseteket sorol:

„Csiklázárfalván két félrevezetett fiatal legény Antal Imre és Antal Ignác „szent ablakokat” hozott Torjáról. Egyesek népbutító hisztériája odáig terjedt, hogy Máriát láttak az üvegen a kisdettel a karján. Hasonló eset történt Menaságon is. Gyimesen futótűzként terjedt el a hír, hogy Firstererjster Istvánné ablakában megjelent a szűzmária (sic!). Nosza rohantak egyesek csudát látni. (...) akadt 3-4 jóféle, kik hol az Istent, hol szűzmáriát látták állítólag az ablakban, hol galambot, hol Szent Józsefet véltek látni, Érdekes, hogy ezek a csodalátók mind Márton Áron híveiből kerültek ki. A fő csodalátó egy Szöcs Tódor nevű nyugdíjas, volt birtokos, aki Bodó Kristófnéval és Gergely Györggyel, valamint Szávuj Kristófnéval együtt bizonygatták, hogy ők bizony látták a szenteket.”

A *Falvak Népe* július 31-i számában jelent meg *Világvége Városfalván* címmel az a cikk, amely július elején történt eseményről számolt be: „csodát látnak a majdnem színunitárius falu asszonyai is, úgy el tudta bolondítani a feleszű, máréfalévi asszony őket, akit Márton Áron papjai irányítanak, ami abból is kitűnik,

hogy beteges képzelgésből született beszédei a legtöbb faluba eljutottak...”¹⁶ A falu asszonyainak egy része az unitárius paphoz ment: itt a világvége, tartson istentiszteletet. A pap erre nem volt hajlandó. Az asszonyok ebbe nem nyugodtak bele.

„Délután a boltosné udvarán gyűlést hívtak. Elsőként felolvasták a máréfalvi asszony tizenkét részes beszédét (csodálatos módon Városfalvára is került belőle). Utána előráncigálták a harangozót. Harangoztattak, mint egy temetésre – mind ki a világ végét várja. Felvonultak a templomba. Futott az időből. A világvége előtt ki törődik azzal, hogy otthon éhes a gyerek, hogy sírnak a malacok s a mezőn aratásra vár a gabona? Pap híján Szász Rebeka segédlete mellett a megbukott vegyes kereskedőnő mondta a hisztériás könyörgést.... Másnap megismételték a hétköznapi templomozást, de világvége mégsem következett be a megjövendőlt órára s máig sem, pedig szinte négy hete annak...”

A kampányból már csak a zárócikk hiányzott. Ez 1949. augusztus 12-én jelent meg a *Romániai Magyar Szóban*, vezércikként, Kovács György írta: *Az öntudatos székely dolgozók leleplezik a babonaterjesztő reakciókat*. Előbb részletesen elmondja, mi történt Szovátán: egy idegen asszony csodát látott, a helyiek köréje gyűltek és szintén akadt, aki látta. Ezután felvázolja a csodalátás terjedését: Ploiestből „átszivárgott Háromszék megyébe, ahol az ablakok – például magában Sepsiszentgyörgyön- „mutogatni” kezdték a „csudát”,¹⁷ majd tovább vándorolt fel Udvarhely megyébe, Vargyas községen keresztül. A sajtólevelezők tudósításai nyomán pontosan követhető a „csodák” útja...”

Például „Tarcsafalváról, Udvarhely megyéből írta egy dolgozó földműves, hogy június 20-a körül egyesek elmentek Székelyudvarhelyre a vásárra, ahol hírét hallották egy P. nevű „tudós” asszonynak, aki Máréfalván lakik s égi jelekről meg háromnapos sötétségről és közelgő világvégéről beszél az embereknek. Azok nemcsak az asszony hírét hozták haza, hanem egy levél is került a községbe a hír keretében. Valami imádságféle, amiben az állt, ha nem adja tovább aki olvasta, meggörbül az uja...”¹⁸ Egy Homoródalmásról érkezett levél szerint „a madéfalvi (máréfalvi helyett – G. J.) asszony nemrég beszédet mondott bizonyos

emberek előtt. Az asszony jóslatai szerint június 3-án meg kellett volna hasadni az égnek és be kellett volna következnie a világvégének. (...) Az elmebajban szenvedő mádéfalvi (sic!) asszony szerencsétlenségével visszaélők arról is gondokodtak, hogy például Lokod és Kénos községben (ezt is Homoródalmáson beszélik) egyes, babonákkal megfélemlített, sajnálatraméltó emberek napokon át nem dolgoztak, hanem előkészítették lámpáikat, bőségesen vásároltak petróleumot, s bárgyú tehetetlenséggel várták a bejósolt „nagy sötétség” bekövetkezését...”.¹⁹

Befejezésül pedig Kovács György megismétli a már ismert sablonokat.

A szóbeli emlékekből az valószínűsíthető, hogy a mádéfalvi szentasszony köré a mádéfalvi határban, Rengőkő nevű helyen újra és újra gyülekező, prédikációit hallgató tömegnek a katonaság, belügyi alakulatok, erdészek csapatai által történt szervezett szétverése azokban a napokban történhetett, amikor Kovács György cikke megjelent. Természetesen arról, ami a Székelyföld falvaiban, a mádéfalvi határban éppen zajlott, a többeszes, a „mádéfalvi szentasszony” (ahogy egymás között nevezték és ma is nevezik) „hirdetéseit” hallgató tömegről Kovács György egy szót sem szólt, holott feltehetően tudott róla. De az ő feladata az volt, hogy megírja ezt a cikket, és ezzel lezárja a témáról a sajtóban megjelenő írások sorát.

De mi is történhetett ott, ahol nem voltak sajtólevelezők, hogy megírják? Vagy melyek voltak azok a hírek, amelyeket megírtak, beküldtek, de nem közöltek?

Ha Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Brassóban sorozatosan csodát láttak, akkor ez miért ne történhetett volna meg ebben az időszakban minden, vagy majdnem minden faluban?

Ugyanez a kérdés arra vonatkozóan, hogy miért csak 3 olyan falunév merült fel – Városfalva, Lokod, Kénos, mindmegannyi Székelyudvarhely környéki, protestáns vallású falu – ahol világvégét vártak. Lehetséges-e, hogy máshol is várták a világvégét, csak nincs erről írott, már feltárt adat?

Saját kutatásra támaszkodva számolhatok be arról, hogy 1949 tavaszán szintén Székelyudvarhelytől nem messze, a katolikusok lakta Atyhában egy asszony „elrejtett”. A templomban történt ez meg vele először: transzba esett, önkívületben beszélt. Ezután naponta, előre megadott időpontban, a házhoz összegyűlt embereknek prédikált és jósolt. Csodák történtek, mert amit mondott, beteljesedett: a száraz fa kivirágzott, a villám az általa megjelölt helyre csapott, a néptanács épületének ablakain megjelent Mária, Jézus képe. A börtönben nem adtak enni neki, és mégse éhezett. Jósolta (akárcsak a máréfalvi szentasszony), hogy az elkövetkező években az emberek nem a csűrökbe hordják a gabonát. Végül családjával együtt elköltözött a faluból.²⁰

Vajon hány ilyen eset történt ebben az évben a Székelyföld eldugottabb falvaiban?

7.3. „Mindenünket elvehetik, de istenünket nem.”

A krízis

A csodák sora meglepte, meggondolkoztatta, válaszlépésekre kényszerítette, de különösebben nem rendítette meg az új hatalmat.

Ez a hatalom nem látott igazi ellenséget azokban az emberekben, akik részt vettek ezekben a bizonyos eseményekben. Vagy ha igen, nem azért voltak ellenségek, mert részt vettek, hanem azért, mert kulákok, reakciósök. Ez logikus, hiszen a csodák, a babona ellen nem lehet osztályharcot folytatni. A racionális álláspont szerint a tudatlanság sötétségét csak a tudás fénye oszlatja el. A tudatlanságukról az egyszerű, megtévesztett emberek nem tehetnek, ez az elmúlt rendszer bűne. Az más kérdés, hogy tömeges megmozdulásaikat karhatalmi erővel kell korlátozni, szétverni.

Mindaz, ami az újságokból kiolvasható, vagy amit tereptapasztalataim nyomán fentebb felsoroltam, egy, a régióban kibontakozó mély válságra,²¹ pontosabban egy kulturális krízisre utal. Mindebből

ből arra lehet következtetni, hogy valami olyan történik ezeknek a lokális közösségeknek a világában, amely nem elsősorban, és nem csak az egyén gazdasági egzisztenciáját veszélyezteti, hanem a közösségek szimbolikus létét – identitását és integritását – fenyegeti. Általános nyugtalanság tapasztalható, általános várakozás; ezen belül a csodákra való fokozott fogékonyság, csodavárás.

Ez a jelenséget nemcsak innen, a Székelyföldről, vagy Románia ókirálysági részeiről jelezték.

„A negyvenes évek végén nálunk az újonnan földhöz juttatott parasztságra egyre nagyobb gazdasági és politikai nyomás nehezedett, amely arra kényszerítette, hogy lépjen be a termelőszövetkezetekbe vagy az állami gazdaságokba. A parasztság a számára ismeretlen kollektív formáktól idegenkedett, földjéhez ragaszkodott. A rossz közérzet egy *vízióban* (D.I. kiemelése) demonstrálódott *ott, ahol ennek hagyománya elevenen élt* (G. J. kiemelése). A látomások, a Szent Szűz, vagy, ritkábban, Jézus megjelenése nálunk az utolsó évszázadban a katolikus palóc vidékeken volt a legelterjedtebb. Fiatal, egzaltált lányok látomásaiban legtöbbször a lourdes-i Szűz Mária jelent meg, a templomokban látható gipszfigurák hatására egy barlang előtt állva, csillogó kék palástban. A kollektivizálás éveiben ezek a látomások az egész Észak-Magyarországon, különösen Borsod és Abaúj megyékben hihetetlen mértékben elszaporodtak. A Szent Szűz, ritkábban Jézus többnyire csak bölintott, vagy ujját emelte fel intón. Sokan beszéltek arról, hogy a *Vasmenyasszonyt* (D. I. kiemelése; a hiedelem-típusnak is ezt a nevet adja) látták megjelenni. Alakját pontosabban nem körvonalazták, *de megjelenését intő jelként fogadták, mint egy katasztrófa bejelentését* (G. J. kiemelése).

S itt újra tanúi lehetünk a rémhírek, a látomások nemzetközi-ségének, a nyelvhatárok jelentéktelenségének. Mert míg a vízió a magyar nyelvterület más részein – tudomásom szerint – ebben az időben ismeretlen volt, addig az erősen katolikus (és paraszti – G. J.) Lengyelországban ugyanakkor sűrűn látták Szűz Máriát megjelenni. 1949-ben különösen nagy port vert fel az az eset, amelyet később több lengyel ismerősöm is elmondott. Egy novemberi délután 3 órakor Varsó legnagyobb katedrálisának tetején

jelent meg a Szent Szűz, és közölte, hogy két hét múlva ugyanezen a napon visszatér. A jelzett időben nagy tömeg gyűlt össze a templom előtti téren. A hatóság rendőrséget vezényelt ki. Amikor azonban a tömeg újra „látta” Máriát megjelenni, a rendőrök ijedten elfutottak. Legalábbis ismerőseim az esetet így mondták el.” (Dobos 1986: 222-223).

Magyarországon 1949-ben kérdőíves vizsgálat mutatta ki: a babonában, kísértetekben, spiritizmusban a népesség 35 százaléka hisz; vidéken nagyobb, Budapesten kisebb ez az arány, a nők inkább, a férfiak kevésbé hisznek. Meggondolkoztató, hogy a földműves nők között a hívők aránya 75 százalék. Ezért „nem csoda, hogy a *Szabad Nép* még 1949-ben is – gúnyolódva bár, de – csodákról adott hírt. Győr-Sopron megyében, Pannonhalmától nem messze történt, írja a lap, hogy Győrszemerén elhíresztelték: Nyúlon meghalt egy kislány, de a pap feltámasztotta. Nyúlon azt mesélték, hogy Szemerén történt ez a húsvét előtti csoda. Tényön az a hír járta, hogy Sokorópátkán (mindkettő Győrtől délre található) egy kisparaszt hitetlensége miatt disznóvá változott. Sokorópátkán úgy mondták, ez Tényön történt. Az egyházellenes harc megindulása után ezek tartoztak a fordulat éveinek utolsó publikus csodái közé.”²²

Mindez valószínűsíti, hogy nem egyedi eseményekről, hanem kelet-európai összefüggő jelenségegyüttesről van szó. Nem összefüggő területeken tapasztalható – hanem az azonos változásokkal járó azonos reagálások miatt azonos jelenségekről.²³ Európa paraszti vidékein – mint egy katasztrófa előszele – végigsüvítettek a változásokat előrejelző jeges áramlatok. Az emberek megremegtek, elbizonytalanodtak, és mielőtt még felfoghatták, megérthették volna, megérezték a bontakozó új világ hagyományos közösségeket maga alá gyűrő – gyarmatosító – idegenségét.

Az emberek kétségbeesetten keresték, hogy kik is ők, hogyan gondolják el saját magukat, helyzetüket – mert abban bizonyosak voltak, hogy nem azok, akiknek az új hatalom nevezi. Az új hatalom pedig mindet megtett, hogy az új megnevezést, s ezzel az új

identitást rájuk erőltesse, és ezzel alávetettségüket megszilárdítsa, tudván, hogy „az önmeghatározás döntő eleme bármely kognitív struktúrának, mivel ez alapozza meg az erkölcsi látásmódot, az ideológiát, amelynek alapján az egyén a társadalmi valóságot értelmezi.”²⁴ A hangoztatott és diktált társadalmi valóság ugyanis akkor szilárdul meg végérvényesen, amikor az alávetettek elfogadják kifosztottságuk új valóságaként.

1949-ben a Székelyföldön az új hatalom az egyének, közösségek legbelső értékeit kérdőjelezte meg, és ennek következtében, a régi hatalmi, társadalmi struktúrák megbomlása nyomán egy kaotikus, félelemmel teli, jeleket, csodákat és szabadulást váró és remélő társadalompszichikai állapot alakult ki. Ez azonban nem tartott sokáig.

Erejét azonban többek között a rémhírek futótűzként való terjedése, a viselkedések ezekhez való igazítása jelezte. 1949 januárjában a Maros megyei pártbizottság Parasztkommissziójának jelentésében olvashatjuk: „a megyénk állapot a jelenben olyan, mint egy tűz amelyik lobog, az emberek tépelődnek, mert nincsenek felvilágosítva...”²⁵. „A háború rémhíre kering az egész megyében, és ezt csak erősítette az állatok és közlekedési eszközök összeírása. Ennek következtében a parasztság egy része, különösen a kulákok eladják a teheneiket.”²⁶ Júniusban már azt a rémhírt adják szájról szájra, hogy a kezdődő kollektivizálás jeleként a székelykocsárdi állomásra megérkeztek a Szovjetunióból az ételfőző kazánok, a csajka-rendszer előhírnökei.²⁷

1949 augusztusából származik az a pártjelentés, amely arról számol be, hogy Marosvásárhelyen felvásárolták az üzletekből a só- és petróleum-készleteket (úgy gondolom, azért ezeket, mert más termékeket, tekintettel a jegyrendszerre, nem is nagyon lehetett volna), és „egy háborús hangulat keletkezett, mert egyes, Arad megyéből érkező személyek azt a rémhírt terjesztették, hogy a szovjet hadsereg elfoglalta a Jugoszlávia felőli határt és ez a tartomány tele van szovjet tankokkal és fegyverekkel...”²⁸ Szeptemberben – demonstratív szándékkal – Maros megyében tarta-

nak hadgyakorlatot, nagy rémületet keltve ezzel a falusi lakosság között: „Egyes községekben ahol a vidék még a papok hatása alatt van, ott volt megfigyelhető ez a félelem, és ott a nők a padlásokon rejtőztek el...” A rémhírek ellensúlyozására a katonaság is minden tőle telhetőt megtett: a művészegyüttesük előadásokat tartott, a termőföldeken okozott károkat felmérték és a tulajdonosokat kártalanították.²⁹

A rémhírektől is felizgatott, kétségek között vergődő emberek váraakoztak: várták az eligazítást, beteljesedést, és reménykedtek: remélték például a világvége nyomán bekövetkező üdvözülést.

Közben naponta hallhatták, tapasztalhatták az új hatalom intézményeinek mozgalmat szervező törekvéseit: vagyis azt, ahogy az apparátus működtetésével, adminisztratív eszközökkel igyekezett „az új hazát építő párt és annak vezetői” köré egységet kialakítani. A szembeállítás fényt vet a két, 1949 tavaszán ezen a vidéken párhuzamosan kialakuló mozgalom – a kettészakadó és konfliktusokba sodródó társadalom két része – között létező, tapasztalható különbségekre. Mi történik vasárnaponként? Kik azok egy-egy helységben, akik részt vesznek a kultúrversenyeken, és kik azok, akik templomba mennek? A hatalom kikényszerítette a látható, számba vehető ((fel)jelentésekbe foglalható) igazodásokat.

Egy-két éve már létezett, a székelyföldi falvakban is tapasztalható-megfogható közelségbe került az új hatalom nyújtotta racionalitás, világmagyarázat: a világforradalmat követő egyenlőség és bőség világa, *a kommunizmus, amely valójában egy szekularizált millenarizmus*. Az ehhez a nemes célhoz vezető úton az első lépések, a új világ építésének mindennapi gyakorlata azonban emberek tömege számára megfosztottságként – deprivációként – tudatosult: „Máma semmit se úgy csinál az ember, ahogy akarja” – jegyzi fel a homoródalmási Antonya Péter 1948 őszén.³⁰

A bemutatott társadalmi állapot nem a csendesesen folyó mindennapok – hanem a krízis állapota.³¹ Az egyéni életet a múltban is, ma is érték és érik, és valószínűleg a jövőben is érni fogják olyan fenyegetések (természeti vagy társadalmi katasztrófák pél-

dául), amelyek a praktikumon túli, de a praktikummal szorosan egybeolvadó kulturális (szimbolikus) kezelést igényelnek. Az egyéni élet eseteiről adatok gyűjthetők, például a véletlenek, balesetek sorozata és az ezekhez társuló kulturális jelentéstulajdonítás jól tanulmányozható. A „sors” egyént érő csapásai azonban legfeljebb a közvetlen környezetet, a családot mozgatják meg. Mindennapi eseményekről van szó: a történetek nem lesznek széles körben ismertek (legfeljebb napihír lesz belőlük), rövid idő alatt feledésbe merülnek, nem vonják magukra a társadalom nagyobb részének figyelmét.

Vannak azonban nem mindennapi helyzetek, események. Ezek

1. rövid idő alatt nemcsak egy kis közösségben (például egy faluban), hanem szélesebb körben is ismertek lesznek;

2. az első események után hosszabb idő is eltelhet, és még mindig a közfigyelem előterében állnak a történetek;

3. a főszereplő, a szereplők széles körben ismertek lesznek;

4. kiváltják a szakosodott állami intézmények figyelmét, adott esetben akár erőszakos módon történő beavatkozását;

5. ezek az események a közösségek legfontosabb értékeire, az egyén és közössége transzcendenshez való viszonyára kérdeznek rá, egyének és közösségek életképességét teszik próbára, az értelmező és terápiás szimbólumok (Clifford Geertz fogalmával: bajt megállapító szimbólumok) érvényességét, erejét kérdőjelezzik meg. Ezeket az eseményeket nevezem *krízisnek*.

Számos jelentése van, a használat kontextusától függően, a fogalomnak. Történészek, szociológusok, politológusok, katonai szakértők, de közgazdászok, pszichológusok is beszélnek krízisről. Egy internetes keresés során politikai, gazdasági, ökológiai, katonai (iraki krízis), de leginkább a pszichiátria területére tartozó lelki krízist taglaló anyagok garmadájára bukkanhatunk. A krízis az orvosi szaknyelv egyik alapfogalma. Ez utóbbi azért fontos, mert az orvosilag ismert jelentés (a krízis: fordulópont a beteg szervezet pusztulása valamint felépülése között) kivetül a társadalomtudományokban használt jelentésárnyalatokra is. A krízis

állapota feszültséget termel; aktivizál, mozgósítja a rejtett tartalékokat; ugyanakkor egyre több a társadalomban a frusztráció, rosszindulat, félelem, szorongás, egyszóval az egzisztenciális bizonytalanság. A krízis olyan egyéni és csoportos, társadalmi viselkedéseket megelőzően jelentkezik, amelyet patológiásnak, deviánsnak, rendkívülinek lehet nevezni: agresszió, bűnbakképzés, önpusztítás. Ez egyénekre és közösségekre egyaránt jellemző, ha ezeket reális veszélyek (például természeti katasztrófák, háború, vagy ennek békebeli, nem kevésbé kegyetlen változata, az osztályharc) vagy elképzelt rosszakarók (például boszorkányok) fenyegetik; az, hogy valóban fenyegetettek, vagy csak úgy értékelik a helyzetet, hogy fenyegetettek, a válaszként kialakított reakciók szempontjából ugyanazt jelenti.

A krízis az az állapot, amelyben a válaszreakciók kialakulnak, lezajlanak, és az állapot megszűnéséhez vezetnek. Az emberi közösségek számára a krízis alapvető pozitív funkciója, hogy sürgeti a helyzet megértését, diagnosztizálását, és a válaszcselekedetek kialakítását.

A krízis olyan (funkciójában leginkább az ünnepi rítusokhoz hasonló, de nem kiszámíthatóan visszatérő, hanem váratlan, rendkívüli) alkalom, amikor megtörténik az emberi közösségek életképességét megadó szimbólumok és szimbólumrendszerek felülvizsgálata, átalakítása, megerősítése.

A krízis társadalompszichikai értelemben olyan cselekvéssorozatot jelent, amelynek révén a fenyegetés, bizonytalanság „kifejezhetővé, a kifejezés révén megfoghatóvá, a megfoghatóság révén pedig elviselhetővé”³² válik. Végül soron az alávetett társadalom ennél többet nem is tud elérni: elviselhetővé teszi alávetettségét.

Van azonban egy másik értelmezés is: a krízis az, amely dinamizálja a mitomotorikát, azaz a mitikus hajtóerőt. Jan Assman elmélete³³ szerint minden szimbólumhasználó csoport rendelkezik megalapozó történettel (szimbólumrendszerrel: mítosszal), amely funkciója, hogy „az időrendi tájékozódás és ellenőrzés instrumentumaként nemcsak kiméri a múltat, hanem a múlthoz fűződő

viszonyból meríti a jelen önelképzelésének alkotóelemeit, meg támpontokat a a reménykedés és a cselekvés céljaihoz.”³⁴ Ez a funkció lehet negatív vagy pozitív irányultságú: „megalapozó” vagy „kontrasztot vető”. Az első megerősít – a második ellenállást szül. Mindkét esetben egyaránt beszélhetünk mitikus hajtóerőről, azaz mitomotorikáról.

Az új hatalom alapmítoszatát megalapozóként működtette, a társadalmat eköré kívánta szervezni. A társadalom azonban olyan hiánytapasztalatokat, deprivációt élt át, hogy ennek következtében a saját mitikus hagyományát csakis kontrasztot vetőként, a jelent viszonylagossá tevőként alkalmazhatta. Vagy, természetesen, megtehetette azt, hogy átállt: a hatalom oldalán, a hatalom mítoszatát elfogadva, mozgósíthatta őt a mitomotorika.

Bármilyen irracionális is egy külső szempontból nézve, esetenként az a mitikus múlt, amelyre hivatkoznak, olyan politikai és társadalmi utópiának tűnik, amelyért tenni kell és tenni lehet, amely életcélá válhat. Ilyenkor a mitomotorika azt eredményezi, hogy „ az emlékezés várakozásba csap át, a mitomotorikusan alakított idő megváltozik. Az örök visszatérés körforgása kiegyenesedik, és egy távoli célra szegeződik...”³⁵ A régi pusztulását, új világ keletkezését váró és az új világ létrejöttéért cselekvő mozgalom szerveződik.

Ezek a társadalmi jelenségek világszerte, a történelem kialakulása óta, és napjainkban is megfigyelhetők. Az ezeket tanulmányozó történészek és antropológusok messianizmusnak, millenarizmusnak vagy khiliazmusnak nevezik ezeket a mozgalmakat. Egyértelmű, hogy nincs közöttük genetikus összefüggés, hanem kultúr-antropológiai egyetemesség rejtőzik a jelenség mögött. Analógiáról van szó: „strukturálisan hasonló körülmények között... világszerte olyan mozgalmak támadnak, amelyek a messianizmus és millenarizmus sarkalatos jeleit mutatják. Jellemzően elnyomás és elnyomrodás közepette jelentkezik ilyesmi.”³⁶

Az 1949-es krízis dinamizálta a társadalom kontrasztot vető emlékezését. Rövid ideig, csak néhány hónapig, és csak a székeley-

földi társadalom egy részében, a falusi-paraszti világban. A világvége-jóslat nem teljesedett be, a hatalom közbeavatkozása, a megtorlás viszont bekövetkezett. Maradt a történelmi tanulság: krízishelyzetben a mitomotorika működtetésével a hatalom diktálta jelen viszonylagossá tehető, a struktúrák felbomolhatnak. Megsokasodhatnak a lehetséges és lehetetlen határát relativizáló csodák, kialakulhat a hatalom által átláthatatlan, ellenőrizhetetlen csoport, a *communitas*.³⁷ Ha sikerül az akció, és a mozgalom terjed, akkor mindez revolúcióba, felfordulásba torkollik...³⁸ Az új hatalom nem akart revolúciót, ezért, bár nem értette, mi is történik, és félremagyarázta az eseményeket, de amikor szükségesnek tartotta, erőszakkal beavatkozott, és felszámolta a fenyegető veszélyt, elfojtotta a nyilvános ellenállást.

Jegyzetek:

1. Antonya Péter homoródalmási földműves feljegyzéseiből. Oláh 1998, 103. p.
2. A társadalmi mozgalom (social movement) bizonyos szakenciklopédiákban (pl. The Social Science Encyclopaedia, ed. Adam Kuper and Jessica Kuper, 1985) külön szerepel, más esetekben (pl. Encyclopaedia Britannica) egy igen tág fogalom, a kollektív viselkedés (collective behavior) a eseteként, a rémhírrrel, kollektív szenvedélyekkel, pánikkal együtt. A The Social Science Encyclopaedia szerint a mozgalom fogalma előbb, a XIX. sz. közepén teljes mértékben a munkásmozgalomra vonatkozott, majd fokozatosan pluralizálódott: „a társadalmi jelenségek több variációjára alkalmazták, a szervezeten kollektív viselkedéstől a kultuszokig és vallási szektákig, a tiltakozó mozgalmaktól a forradalmi csoportokig. Az egyetlen közös uralkodó elem a társadalmi mozgalmakra adott definícióban: nem intézményesült csoportok, a lázadó csoportoktól a létező társadalomig, amelyben közvetlen kapcsolatok vannak a vezetők és a követők között.”. Azért választottam ki éppen ezt a meghatározást, mert ezzel az ismertető esemény mindenképpen értelmezhető, azaz: mozgalom, mert amit az eseményben megfigyelhetünk, az egy nem intézményesült (informális) csoport, és közvetlen kapcsolat van a vezető és követői között.
3. Lásd ezzel kapcsolatban a fogalomkör, a jelenség igen részletes magyar nyelvű bemutatását: Pócs 1998:15.
4. Hans Tuch meghatározása szerint: a csoda lehetővé teszi az objektíve reménytelen helyzet kiaknázását, megszokását és az objektíve elviselhetetlen helyzetek elviseléséhez alapot biztosít.
5. Erről csak közvetett bizonyítékaim vannak: mindaz, ahogy a hatóságok a szent-asszonyhoz és a helyzetek sorozatához viszonyultak. Megfigyelték, követték,

- elhurcolták az asszonyt, akadályozták a hívek gyülekezését, utólag a Szekuritáté helyi emberei nyomoztak az ügyben a résztvevők között.
6. *Scânteia*, 1949. június 5.
 7. Uo.
 8. Uo.
 9. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 14.
 10. Uo. De ugyancsak június 24-én jelenik meg a *Scânteiában* Borlea Florica Hunyad megyei, glodghilesti-i asszony levele: *Hogyan gyógyultam meg a „reszketősöktől”*.
 11. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 25.
 12. Uo.
 13. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 26.
 14. Uo.
 15. *Népűjság*, 1949. június 26.
 16. *Falvak Népe*, 1949. június 30.
 17. *Romániai Magyar Szó*, 1949. augusztus 12.
 18. Uo.
 19. Uo.
 20. Az asszony rejtezéséről szemtanúktól gyűjtött szövegeket közöltem Gagyi 1998 Szöveg mellékletében.
 21. A *válság* szócikkből részlet: „Válságban van minden csoport, amelynek legalább vezetői és befolyásos személyiségei, vagy a cselekvő kisebbség tudatában van annak, hogy szabályozási mechanizmusa és identitása általában váratlan, átmenetként érzékelt, félelmetes és bizonytalan kimenetelű próbatételnek van kitéve. Ennek a próbatételnek az értelme a tagok többsége előtt rejtve marad, gyors döntéseket igényel, amelyek gyakran magukkal vonják az erőszakot, a csoport szerkezetének és összetételének az átalakulását (többek között az elit gyorsabb megújulását), valamint a (természeti és társadalmi) környezethez fűződő kapcsolatok módosulását.” *Szociológiai lexikon*, 1998, Corvina Budapest.
 22. Horváth 1949, 367. p. A csodás esetekről a híradás a *Szabad Nép* 1949 április 21-i számában jelent meg. A szerző így folytatja a fenti bemutatást: „Az eset feldolgozása még várat magára, úgy tűnik, a társadalomban sokkal lassabban zajlottak le a folyamatok annál, mint hogy 1945 és 1949 között csodák történjenek. A háború utáni magyar társadalom legnagyobb sikere az volt, hogy leküzdötte a háborús problémákat, de ekkor még csak jelzésértékűek voltak azok a hosszú távú társadalmi változások, amelyek a tárgyalt időszakot követő társadalmi folyamatokat évtizedekig jellemezték. A társadalom a csodákról szóló történeteken keresztül is jelzéseket küldött, amelyek a nagyobb társadalmi változásokkal egy időben szoktak feltűnni. Az emberek többsége valószínűleg érezte, hogy a magyar társadalom strukturális változások előtt áll. Néhány esetben – például a női munkavállalás általános elfogadottsága – már érezték is a változás előszelét, de hogy pontosan milyen átalakulások várhatóak, a hitetlen tényői (vagy pátkai?) kisparszt, vagy a nyúli kislány útját követik-e, azt az emberek többsége még legfeljebb csak sejtette.”
 23. A jelenség tanulmányozása nyomán a már említett hosszabb dolgozatban fogalmaztam meg konklúziókat, ezeket itt nem szándéksom fejtegetni.
 24. Edelman, 1998, 112. p.
 25. MÁL, 1073. fond, 121. cs., Parasztbizottság, 1949 januári tevékenységi jelentés, 2. f.
 26. Uo., Februári tevékenységi jelentés, 16. f.

27. MÁL, 1073-as fond, 122-es iratsomó, Káderosztály, 1949 június hónapi tevékenységi jelentés, p. 84.
28. MÁL, 1073-as fond, 118-as iratsomó, Propaganda és Agitációs Osztály, 1949 augusztus hónapi tevékenységi jelentése, p. 330.
29. Uo, 1949 szeptember hónapi tevékenységi jelentés, p. 120.
30. Lásd Oláh 1998:103.
31. Lásd Gagyi 1998.
32. Geertz 1994:82
33. J. Assmann alapvető könyvének, A kulturális emlékezetnek több gondolatát is felhasználom.
34. J. Assmann, i. m. 79. p.
35. Uo. 80. p.
36. Uo. 80-81. p.
37. Victor Turner közismert fogalma, a struktúra komplementere, lásd Turner 2002, 4. fejezet, 145-154. p.
38. Uo. 80. p.